

Ознаки основного складу злочину "захоплення заручників"

Проблеми та перспективи законодавчого визначення

Захоплення заручників як злочин за українським кримінальним законодавством з'явився наприкінці 80-х років минулого століття, коли до чинного тоді Кримінального кодексу (КК) України 1960 р. Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 31 липня 1987 р. № 4392-11¹ було введено ст. 123-1. З моменту встановлення кримінальної відповідальності за згаданий злочин його редакція протягом лише неповних 10 років тричі піддавалась змінам, які вносились Указом Президії Верховної Ради УРСР від 18 січня 1991 р. № 647-12², а також законами України від 17 червня 1992 р. № 2468-12³ і від 2 жовтня 1996 р. № 388/96⁴.

Ярослав ЛИЗОГУБ,
начальник відділу
міжнародних зв'язків
Луганського державного
університету внутрішніх
справ
імені Е.О. Дідоренка,
кандидат юридичних наук

Водночас ці зміни здебільшого мали загальний характер, пояснюючи або уточнюючи текст статті та її структурних частин (Законом № 2468-12 використано в ч. 3 ст. 123-1 абревіатуру "РСР" було замінено на "Україна", Законом № 388/96 переглянуто в бік збільшення виписані в абз. 2 ч.ч. 1, 2 і 4 ст. 123-1 міри покарання, а також викладено правила розуміння змісту окремих термінів), і не стосувались визначення чи уточнення ознак юридичних складів захоплення заручників. Лише внесені Указом № 647-12 зміни значно вплинули на визначення редакції ст. 123-1 (зокрема,

статтю було доповнено двома нормами — ч. 4 і ч. 5).

Разом із тим текстуальний виклад і розуміння ознак основного складу захоплення заручників за 3 редакції майже не змінились. Як і раніше, діяння, що розглядається, значною мірою відтворювало зміст ч. 1 ст. 1 Конвенції "Про боротьбу з захопленням заручників", прийнятої резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р. № 34/146 (набула чинності 3 червня 1983 р.), завдяки ратифікації якої 8 травня 1987 р., власне, і була встановлена кримінальна відповідальність за захоплення заручників у КК України 1960 р. У такому вигляді цей злочин, так само як і законодавчо визначені його юридичні ознаки, проіснували до моменту прийняття у 2001 р. нового КК України.

У чинному КК України ідею закріплення кримінально-правової заборони захоплення заручників було продовжено. Законодавець врахував підходи, що були викладені в ст. 123-1 КК України 1960 р., проте ознаки, зокрема основного юридичного складу злочину, що розглядається, в ч. 1 ст. 147 виклав трохи інакше: подекуди більш узагальнено, подекуди в принципово іншій формі, через що нова норма набула більших відмінностей від конвенційного її аналогу порівняно з попередньою редакцією.

Отже, відповідно до ч. 1 ст. 147 КК України захоплення заручників визначено як "захоплення або тримання особи як заручника з метою спонукання родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звіль-

нення заручника". З огляду ж на зміст конвенційної норми захоплення заручників у редакції ч. 1 ст. 1 виглядає наступним чином: "Будь-яка особа, яка захоплює чи утримує іншу особу і погрожує вбити, нанести ушкодження або продовжувати утримувати іншу особу (тут і надалі іменовану як "заручник") для того, щоб змусити третю сторону, а саме: державу, міжнародну, міжурядову організацію, будь-яку фізичну чи юридичну особу або групу осіб — здійснити або утриматись від здійснення будь-якого акту як прямої чи непрямої умови для звільнення заручника, вчиняє злочин захоплення заручника за сенсом цієї Конвенції". Як бачимо, юридичні ознаки захоплення заручників, виписані в ч. 1 ст. 1 Конвенції, викладено трохи в інший спосіб, аніж вони закріплені в ч. 1 ст. 147 КК України. Зокрема, при розкритті змісту захоплення заручників у конвенційній нормі використане словосполучення "третьої сторони", зміст якого розкрито за рахунок таких ознак: держава, міжнародна та/або міжурядова організація, будь-яка фізична чи юридична особа або група осіб. Мається на увазі коло суб'єктів, адресація вимоги щодо яких з боку злочинця, який захопив або утримує потерпілого, буде характеризувати певне діяння як захоплення заручника.

Забігаючи трохи наперед, зазначу, що, незважаючи на текстуальну відмінність національної норми (ч. 1 ст. 147 КК України) від ч. 1 ст. 1 Конвенції, у першій під час викладу кола суб'єктів (мова йде по суті про визначення змісту так званої "третьої сторони") враховані майже всі ознаки, сформульовані на міжнародному рівні, хоча й зі